

ЖИТТЯ В ІМ'Я НАУКИ

До 120-річчя від дня народження В.М. Корецького

Ім'я Володимира Михайловича Корецького належить до найвидатніших діячів вітчизняної юридичної науки, які заклали і розвивали її засади в найскладніші і найтяжчі в історії України часи, пов'язані з двома світовими війнами та революційними потрясіннями. Ця епоха характеризувалася докорінними змінами в житті народів, переходом їх до нових форм організації існування і спілкування на міжнародній арені. Саме цими факторами зумовлюються етапи життя та діяльності В.М. Корецького як визнаного в Україні та світі вченого і педагога. Неоціненними є його заслуги в організації юридичної науки в Україні та сприянні авторитету науки міжнародного права у світі. Вагомий внесок зроблено ним і в утвердження законності в практику міжнародного права та розвиток його на основі загальних інтересів народів та їх спільних цінностей.

Сучасний період розвитку людства і в ньому України також відзначається революційними змінами, які суттєво впливають на організацію життя кожного суспільства та міжнародного співтовариства в цілому. Це ставить перед наукою, в тому числі юридичною наукою, завдання цивілізаційного масштабу, а саме сприяти: визначенню природи цих змін; встановленню закономірностей суспільного розвитку в нових умовах життя, що складається практично на наших очах; та обґрунтуванню заходів, спрямованих на реформування існуючих соціальних, політичних та правових систем, спроможних розв'язувати глобальні виклики та загрози, з якими стикається в наш час світ.

Знання наукової спадщини В.М. Корецького може допомогти вітчизняній юридичній науці знайти нові підходи для виконання цього важливого завдання. В той же час його життєвий шлях може слугувати прикладом морального служіння науці та істині, пошуку виходу нашого суспільства з прірви морального падіння, в якому воно опинилося після епохальних подій кінця ХХ – початку ХХІ століть.

Володимир Михайлович народився 18 лютого 1890 року в м. Катеринославі (нині – Дніпропетровськ) у родині службовця. У 1910 р. закінчив катеринославську гімназію із золотою медаллю. У 1910-1911 рр. навчався в Мос-

ковському університеті, але у 1911 р. переїхав до Харкова, де продовжив навчання на юридичному факультеті Харківського університету, який закінчив у 1916 р. з дипломом 1-го ступеня. Був залишений для підготовки до професорського звання на кафедрі цивільного права і судочинства. Після Жовтневої революції він активно включився у процес відбудови юридичної науки в Україні, яка була практично в той час зруйнована. З 1920 р. В.М. Корецький працював на посаді професора, а з 1937 р. – керівника кафедри історії держави і права на юридичному факультеті Харківського інституту народного господарства, який пізніше було перетворено в Інститут радянського будівництва і права, а потім у Харківський юридичний інститут (нині – Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого). У 1939 р. він захистив докторську дисертацію на тему: «Найважливіші проблеми міжнародного приватного права в англо-американській судовій практиці по справах, що торкаються інтересів СРСР». Викладацьку діяльність В.М. Корецький поєднував з практикою: був завідувачем правового підвідділу Наркомату іноземних справ УСРР (1921–1922), завідувачем юридичного відділу Укоопспілки (1922–1924), завідувачем юридичного відділу Українського банку (1924–1930), старшим консультантом Державного арбітражу при РНК УСРР (1930–1935).

У роки Великої Вітчизняної війни В.М. Корецький викладав в Ташкентському юридичному інституті. Він читав лекції із загальної історії держави і права та займався дослідженнями феодального права країн Західної Європи. У 1941 році в боях за Київ загинув єдиний його син – Корецький Юрій Володимирович, талановитий український поет і перекладач на українську мову творів Дж. Байрона, У. Шекспіра, В. Скотта, автор ряду віршованих оповідань.

Після звільнення України у 1944 р. вчений повертається до Харкова і працює професором міжнародного права Харківського юридичного інституту, а у 1947 р. стає завідувачем кафедри міжнародного права. У 1948 р. В.М. Корецький обирається дійсним членом Академії наук УРСР за спеціальністю міжнародне право. У цьому ж році В.М. Корецький переїжджає до Києва, що було викликано рядом особистих обставин. Після закінчення Другої світової війни Україна разом з Білоруссю, як найбільш постраждалі серед радянських республік внаслідок війни, і такі, що зробили значний внесок в розгром фашистської Німеччини, стали одними із засновників Організації Об'єднаних Націй. Тим самим міжнародне співтовариство визнало міжнародну правосуб'єктність України, зумовивши необхідність забезпечення її діяльності на міжнародній арені та організації досліджень з міжнародного права. За ініціативою видатного українського державного діяча Д.З. Мануїльського розв'язання цих завдань було покладено на створений у 1949 році на чолі з В.М. Корецьким Сектор держави і права АН УРСР (з 1969 р. – Інститут). З 1949 по 1969 рр. він був завідувачем Сектору, у 1969–1974 рр. – директором, а з 1974 р. – 1984 р., тобто до своєї смерті – почесним директором Інституту держави і права АН УРСР. Водночас В.М. Корецький очолював відділ міжнародного права та порівняльного правознавства. Під його керівництвом Інститут перетворився в один із провідних центрів юридичної науки не тільки в Україні, але й у всьому СРСР.

Наукову, педагогічну і науково-організаційну роботу В.М. Корецький успішно поєднував з практичною діяльністю. У складі делегації СРСР він брав участь у підготовці історичної Паризької мирної конференції (1946 р.), був членом делегації УРСР на I, II, та IV-й сесіях Генеральної Асамблеї ООН (1946, 1947, 1949 рр.).

В.М. Корецький був першим від СРСР членом і першим заступником голови Комісії з прав людини ООН (1947–1949 рр.), важливим завданням якої у цей період було розроблення проекту Загальної декларації прав людини. Він входив до складу редакційного комітету цієї Комісії, очолюваного вдовою президента США Ф.Д. Рузвельта – Елеонорою Рузвельт. Цей комітет підготував проєкт, який практично без змін був прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН, ставши видатною віхою в історії людства. Елеонора Рузвельт на прес-конференції серед основних творців цього документу, поряд із французьким професором Рене Кассеном, китайським доктором Чанга та канадським доктором Джоном Хемфрі, назвала українського професора В.М. Корецького. А Михайлов в статті «Професор Корецький і права людини», опублікованої 3 вересня 2008 р. в «Урядовому кур'єрі», приводить відомості, пов'язані з участю Володимира Михайловича в розробці згаданої Декларації. Зокрема, за архівними даними, що саме в його формулюванні було прийнято першу, без перебільшення – ключову статтю Загальної декларації прав людини. В ній вона звучить таким чином: «Усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності і правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства». Приводячи дані про увічнення у своїх країнах заслуг зазначених вище трьох творців Загальної декларації прав людини, А. Михайлов висловлює думку, що було б варто довести до свідомості кожного співвітчизника та світової громадськості також вклад в її створення В.М. Корецького. Він пропонує поставити вченому пам'ятник, складовим елементом якого став би вкорбовуваний на ньому текст першої статті Декларації. «Хай знають вічно всі, – викликає він, – що створено її думкою, волею і талантом українця».

В.М. Корецький першим серед радянських правознавців став членом Комісії міжнародного права ООН (1949-1951 рр.). Він був також радником делегації УРСР на міжнародній конференції з підготовки Конвенції про ліквідацію рабства та работоргівлі (1956 р., м. Женева), головою делегації УРСР на Конференції з морського права. (1958 р. і 1960 р., відповідно в Нью-Йорку та Женеві), членом Постійної палати Третейського суду в Гаазі (1957–1969 рр.).

Вінцем діяльності В.М. Корецького як визнаного вченого юриста-міжнародника стало обрання його на XV сесії Генеральної Асамблеї ООН та Радою Безпеки ООН членом Міжнародного Суду в Гаазі строком на 9 років (1960–1970). Глибина та об'єктивність суджень з найскладніших питань міжнародного права, різноманітність та багатство знань, живий розум, особлива чарівність, чутливість та дотепність зробили його шановним серед колег-суддів, які обрали його віце-президентом Суду (1968 – 1970). Цікаво, що, незважаючи на жорстке протистояння держав та суспільств, що існувало у світі в умовах «холодної війни», українська діаспора в Америці розцінила обрання В.М. Корецького до Міжнародного Суду як значну для України подію. «Не приховуємо, –

підкреслив її представник Василь Маркусь, – що нам було б приємніше бачити професора Корецького на цьому високому посту як репрезентанта України... Незважаючи на це, віддамо належне професору Корецькому, професійній здібності і заслуги якого визнає і використовує центральний уряд...».

Відомий польський юрист-міжнародник професор М. Ляхс, який був членом Міжнародного Суду, характеризуючи діяльність В.М. Корецького в Суді, зазначав: «Кожен завжди знаходив Корецького готовим вступити в довгу дискусію не тільки з правових питань, але і з літературних, чи філософських; він виявляв живий інтерес до усіх граней життя. Палкий читач, він вражав тих, хто знав його, своїм блискучим енциклопедичним рівнем культури, який ніколи не рекламував, але постійно виявляв. Він ніколи не наполягав, не вважав свою точку зору найбільш справедливою, а просто намагався через діалог вивчити предмет та мати свою зрозумілу точку зору. Коли він залишав Палац миру після роботи, можна було побачити як він чекав «свій» автобус. В той час як його колеги володіли розкішними автомобілями, він навіть не використовував жодного. І, незважаючи на його значні досягнення, він виявляв не меншу скромність у своїй праці. За словами М. Ляхса, В.М.Корецький бачив перспективи міжнародного права в подальшому розвитку «міжнародних інституцій», «в загальних справах» та діяв в напрямку того, що він називав «загальним інтересом», який, на його думку, не є чужим національним правовим системам...».

Ім'я В.М. Корецького широко відоме громадськості багатьох країн. Він був обраний: почесним членом Індійського товариства міжнародного права (1960 р.), дійсним (1977 р.), а потім і почесним (1983 р.) членом Інституту міжнародного права, академіком Мексиканської академії міжнародного права (1968 р.), членом-кореспондентом Аргентинської асоціації міжнародного права (1971 р.). Активну участь учений брав у діяльності Радянської асоціації міжнародного права, був її незмінним віце-президентом, а також в сесіях Асоціації міжнародного права, на яких виступав з власними ідеями щодо розвитку міжнародного права.

Діапазон наукових інтересів В.М. Корецького відзначається універсальністю. Його праці присвячені найактуальнішим проблемам цивільного права, міжнародного приватного права, міжнародного господарського права, міжнародного публічного права. Великий інтерес він проявляв до всесвітньої історії держави і права, яка також була предметом його спеціальних досліджень. Він глибоко усвідомлював фундаментальне значення для науки історичного методу і, віддаючи палму першості серед юридичних наук історії права, вважав себе перш за все істориком права, хоча найбільше визнання дістав як вчений юрист-міжнародник. У сфері його наукових інтересів були й проблеми співвідношення суверенітету СРСР і суверенітету союзних республік, особливо України в плані її міжнародної правосуб'єктності.

Методологічним підґрунтям для В.М. Корецького було вивчення природно-історичних факторів, яке давало йому можливість робити судження творчого характеру, сформульовані в точній та ясній формі, що також є важливим. Його методологію можна охарактеризувати в поняттях природно-історичного підходу, в якому правовідносини розглядаються в контексті закономірностей суспільно-політичного розвитку держав як об'єктивних факторів визначення

сутності та форми правових норм в процесі їх еволюції та зміни. Цей підхід відноситься до соціологічного напрямку правової теорії, в якому право засновується на суспільних потребах, якими визначаються одночасно його сутність та зобов'язуючий характер. Матеріальні джерела тут є правостворюючими, як правило, природними факторами, а формальні – лише засобами «уловлювання» матеріальних джерел. Виходячи з такого діалектичного зв'язку єдності протилежностей, норми позитивного права встановлюються через формальні джерела, а обов'язковий характер позитивного права засновується не на тому, що воно походить від формальних джерел, а на його відповідності об'єктивному праву, що визначається суспільною потребою.

Методологія В.М. Корецького базувалася на широких і точних знаннях історії, філософії та права. Володимир Михайлович ніколи «не винаходив» власних «теорійок», які передусім можуть тішити авторське самолюбство, що неминуче веде до однобічності та формалізму. Можна навести лише один приклад, який має значення і для розуміння тенденцій сучасного розвитку взаємодії міжнародного публічного права з міжнародним приватним правом. У своїх працях «Уніформізм в праві», «Міжнародне радіоправо», «Міжнародне господарське право» В.М. Корецький перший через вітчизняних і зарубіжних вчених-юристів теоретично обґрунтував необхідність створення міжнародного господарського права, структурно побудованого на поєднанні міжнародно-правового і приватно-правового методів регулювання світогосподарських економічних відносин, що мало певною мірою привести до заміщення колізійних норм іншими правовими інструментами.

На відміну від конфліктного права, що спирається на джерела правового регулювання та ряд техніко-юридичних прийомів, система норм міжнародного права, запропонована В.М. Корецьким, засновується на змісті відносин, що регулюються. Цей принципово новий підхід до його побудови, який враховує складність і суперечливість економічних відносин сучасних держав, намагається втілити в життя право, яке відповідає дійсним реаліям. Цінність даного підходу також в тому, що він значно розширює обсяг і межі міжнародних економічних відносин, що регулюються, охоплюючи основні напрями діяльності держав у цій сфері, перевершуючи таким чином систему конфліктного права як за змістом міжнародних економічних відносин, що регулюються, так і за способом і технічними прийомами.

Ці ідеї В.М. Корецького мали оригінальний і новаторський характер, і час довів їх високу реалістичність і непересічне значення для розвитку міжнародного публічного права, міжнародного приватного права, цивільного права і правової методології в цілому. Вони чітко і ясно простежуються в сучасних тенденціях правового розвитку міжнародних економічних відносин і співзвучні існуючому поглядам на цей процес відомих представників міжнародно-правової науки другої половини ХХ століття. Передусім, це стосується теорії транснаціонального права (transnational law) видатного американського професора міжнародного права Філіпа Джессепа, оприлюдненої ним в середині 50-тих років ХХ ст., тобто значно пізніше системи міжнародного господарського права запропонованої В.М. Корецьким. Транснаціональне право як нова форма регулювання міжнародних економічних відносин утворюється з

відповідних норм міжнародного публічного права, міжнародного приватного права, національного права держав та права міжнародних економічних організацій і, отже, встановлює правові зв'язки не лише між державами, а й держав з приватними корпораціями, міжнародними організаціями та навіть індивідами, утворюючи, таким чином єдиний економіко-правовий простір, співзвучний з правовим простором міжнародного господарського права, побудованого В.М. Корецьким. Більш детальний виклад методології В.М. Корецького можна знайти в «Матеріалах міжнародної наукової конференції» (Київ, 13 травня 2009 р.), присвяченій 60-річчю Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.

Володимир Михайлович не любив в науці ходити проторованими шляхами і вчив цьому своїх учнів. Універсальні знання, які були притаманні йому, давали можливість вченому відчувати нові напрями розвитку юридичної науки, в яких віддзеркалювалися реалії, а не штучно сконструйовані уявлення про суспільні відносини. Це основна мета науки – не лише пояснювати характер існуючих сучасних відносин, але й зрозуміти їх еволюцію та кінцеву мету, що є філософією вищого гатунку.

В.М. Корецький володів англійською, французькою та німецькою мовами, читав літературу практично на всіх слов'янських мовах. Це давало йому можливість безпосередньо знайомитися з світовою літературою з проблем, якими він займався особисто, та фаховою літературою як такою.

Під керівництвом В.М. Корецького значною мірою сформувалися українські школи міжнародного приватного права, міжнародного публічного права та порівняльного правознавства, які успадкували й розвивали найкращі досягнення дореволюційної юридичної науки України і Росії та світової науки в цілому.

В.М. Корецький був нагороджений орденами і медалями, удостоєний звання Заслуженого діяча науки і техніки УРСР (1947 р.), а у 1980 р. став першим і єдиним у колишньому СРСР вченим-юристом, удостоєним звання Героя Соціалістичної Праці. Помер В.М. Корецький 25 липня 1984 р. і похований в м. Києві на Лук'янівському цвинтарі. На знак визнання заслуг ученого і вшанування його пам'яті Постановою Ради Міністрів УРСР № 36 від 15 лютого 1990 р. Інституту держави і права АН України було присвоєно ім'я В.М. Корецького.

До 120-річчя від дня народження В.М. Корецького підготовлено для опублікування 3-й том його вибраних творів, до якого мають увійти праці з історії держави і права Середньовічної Європи, ряд праць з міжнародного права, в тому числі його заяви в Міжнародному Суді ООН, виступи на сесіях Асоціації міжнародного права, а також на сесіях Інституту міжнародного права – відомих у світі міжнародних неурядових організацій, які сприяють розвитку міжнародного права та його кодифікації. Перші два томи вибраних творів В.М. Корецького було видано до 100-річчя від дня його народження у 1990 р., про які відомий український і російський вчений юрист-міжнародник професор І.І. Лукашук сказав, що цим самим Володимирі Михайловичу поставлено пам'ятник. Безперечно, Інституту, який носить його ім'я, необхідно підготувати всеохоплююче дослідження з життя та діяльності вченого та висвітлити його особистий внесок у вітчизняну юридичну науку.